

Tränares kompetens och lärande i svenska idrottsföreningar

Tränares kompetens och lärande i svenska idrottsföreningar

Bjarne Ibsen, Johan von Essen & Ola Segnestam Larsson

Riksidrottsförbundet

FoU-rapport 2018:3

Du finner FoU-rapporter utgivna av Riksidrottsförbundet på: www.rf.se/forskning

Författare: Bjarne Ibsen, Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet;
Johan von Essen & Ola Segnestam Larsson, Ersta Sköndal Bräcke Högskola.

Formgivning: Catharina Grahn, ProduGrafia

Foto omslag: Bildbyrån

ISBN: 978-91-87385-23-0

Innehåll

Förord	5
Sammanfattning	6
Inledning	7
Syfte och frågeställningar	8
Kompetens och lärande	8
Studiens genomförande	9
Föreningarnas egenskaper	11
Verksamhet och antal utövare	11
Grad av professionalisering	11
Rekrytering och kvalificering	12
Utmaningar för föreningarna	12
Tränarnas egenskaper	13
Personlig bakgrund	13
Idrottsutövande	14
Medlemskap i föreningen	15
Tränares uppdrag	16
Ramar för uppdraget	16
Typ av tränare och erfarenhet av att träna andra idrotter	17
Målgrupper	17
Antal år och timmar som tränare	19
Tränares utbildning och lärande	20
Formella utbildningar	20
Icke-formella tränarutbildningar	20
Informellt lärande	21
Tränares kompetenser i relation till tränaruppdraget	23
Kompetenser	23
Erfarenheter och kvalifikationer	24
Tränares attityder till idrottens mål och värderingar	25
Prestation/tävling och social gemenskap	25
Elitidrott	26
Allsidighet och specialisering	26
Jämställdhet, delaktighet och demokrati	27
Tränarutbildning och lön	28
Föreningens barn- och ungdomsverksamhet	28

Analys	29
Tränares formella utbildning	29
Tränares icke-formella utbildning	30
Tränares informella lärande	31
Avslutning	32
Centrala resultat	32
Från den ideella till den professionella tränaren?	33
Rekommendationer	35
Litteraturförteckning	37
Bilaga: Metod och design	38

Förord

Vid Riksidrottsmötet 2017 fattades beslut om en strategisk plan baserad på fem utvecklingsresor i syfte att idrottsrörelsen ska nå sina mål i strategi 2025. Målen att möjliggöra för idrott i förening hela livet, liksom att leva och leda enligt värdegrunden är såväl ambitiösa som normativa och kräver insatser av olika grupper inom idrottsrörelsen inte minst på tränarsidan. Studien *Tränares kompetens och lärande i svenska idrottsföreningar* ger en viktig överblick och bild av rådande kompetensläge och syn på lärande hos tränarkollektivet.

Rent allmänt kan konstateras att idrottsrörelsen står väl rustad kompetensmässigt på tränarsidan. Utbildningsnivån hos tränare är generellt hög och inbegriper såväl formell som såväl icke formell utbildning. Nästintill samtliga har dessutom deltagit i olika informella utbildningsinsatser exempelvis möten, seminarier och handledning i idrottens regi. Därtill är närheten till idrott mycket stor.

Om en rörelse eller organisation ska undvika uppdragsglidning; att verksamheten i allt högre utsträckning bedrivs vid sidan av organisationens uppdrag, är det av yttersta vikt att organisationen medlemmar omfattar dess uppdrag och värdegrund. Den värdegrund som idrotten tagit fram och som finns antagen i Idrotten vill delas av den absoluta majoriteten av tränarna.

Hela civilsamhället och också idrottsrörelsen befinner sig under omvärldstryck. Två tydliga utmaningar är kommersialisering samt professionalisering. Dessa två utmaningar framgår tydligt i studien. Även om en klar majoritet av tränare i studien utför sitt uppdrag ideellt, framtonar en bild av ökade krav på kvalitet och professionalism. Det är därför inte förvånande att många av de tillfrågade tränarna anser att tränare bör ha lön för sitt arbete. Författarna menar att det finns en trend: "från den tidigare ideellt arbetande och engagerande tränaren till den idag professionella och kompetenta tränaren".

Rapporten visar att tränarna upplever sig ha tillräckligt idrottsspecifik kompetens men saknar i viss utsträckning mer idrottsövergripande kompetens, exempelvis i frågor gällande idrottsskador och idrottspsykologi. Denna bild konformerar av tidigare studier och har föranlett en satsning från Riksidrottsförbundet och SISU Idrottsutbildarnas sida att se över den idrottsövergripande utbildningen för tränare.

Föreliggande studie har genomförts som ett samarbete mellan Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund (CISC) vid Syddansk Universitet och Ersta Sköndal Bräcke högskola. Huvudansvarig för studien har varit professor Bjarne Ibsen, föreståndare för CISC, i samarbete med docent Johan von Essen och doktor Ola Segnestam Larsson vid Ersta Sköndal Bräcke högskola.

Vi är övertygade om att studien kommer spela en viktig roll i idrottsrörelsens fortsatta arbete med att utveckla tränarskapet. Idrottsrörelsen behöver fortsatt ha fokus på målgruppen tränare och dess kompetens för att möjliggöra att träning och tävling bedrivs på ett sätt som attraherar många att fortsätta idrotta i en idrottsförening.

Karin Karlsson
Verksamhetsområdeschef
Medlemsutveckling

Fredrik Kron
Avdelningschef
Bosön Utbildningscentrum

Sammanfattning

Kompetenta tränare är en central resurs för idrottsföreningar i Sverige. Det har också blivit allt viktigare att tränare kvalificerar sig genom olika former av utbildningar. Mot bakgrund av detta har vi i denna rapport undersökt hur svenska tränare förbereder sig för sina uppdrag. Rapporten bygger på en kvantitativ studie av tränare i tio olika idrotter i Sverige. Ett strategiskt urval av tränare i dessa idrotter har svarat på en enkät med frågor om utbildning, lärande och kompetenser samt påståenden om svensk idrott. De medverkande föreningarna har också svarat på en enkät. Här sammanfattar vi några av de viktigaste resultaten.

Undersökningen visar att tränare i svenska idrottsföreningar har en relativt hög utbildningsnivå inom idrott. Till exempel har var tredje tränare genomfört en idrottsrelaterad formell utbildning på folkhögskola, högskola eller universitet. Till detta kommer att nästan alla tränare har deltagit i informellt lärande, till exempelvis möten, seminarier och handledning. Vidare visar undersökningen att utbildning ofta upplevs som ett krav, att uppdraget som tränare återkommande blir utvärderat samt att var femte tränare har skrivit på ett kontrakt med föreningen.

Över lag anser tränarna att de har relevanta kompetenser och erfarenheter för att utföra sina nuvarande uppdrag. Detta gäller framför allt inom områden som idrottsgrenens tekniker, pedagogik, metodik och ledarskap. Däremot anger relativt många tränare att de saknar kompetenser inom områden som idrottsskador, antidoping, idrottspsykologi, träningsfysiologi och näringsfysiologi. Varannan tränare svarar också att kompetenser från nuvarande eller tidigare yrkesarbete samt andra erfarenheter har lika stor betydelse som kompetenser från idrottsrelevanta utbildningar.

Det finns genomgående ett stöd bland tränarna för de värderingar och mål som är centrala för idrottsrörelsen. Exempelvis uttrycker tränarna ett stöd för den sociala dimensionen inom idrotten och har en kritisk hållning till inslag av tävling inom barn- och ungdomsidrott. Många tränare uppvisar vidare en positiv hållning till elitidrott. En stor majoritet menar också att barnidrotten ska främja att barn provar olika idrotter. Det finns även en stor anslutning till jämställdhets- och delaktighetsidealen. Den värdering som tränarna delar i lägst grad är att uppdraget som tränare bör vara ideellt. Nästan hälften av alla tränare anser att tränare bör ha lön för sitt arbete.

Inledning

Många anser i dag att det är en självklarhet att tränare inom föreningsidrotten ska utveckla sin kompetens genom utbildningar och olika former av lärande. På kort sikt sägs det uttalade målet vara att bevara, förbättra och utveckla tränarnas kompetens. På längre sikt anges ambitionen vara att öka tränarnas bidrag till idrotten, föreningslivet och det omkringliggande samhället. En integrerad del av satsningar på kompetens och lärande handlar också om att utjämna skillnader mellan och stödja olika typer av tränare och föreningssammanhang. Tränare erbjuds därför att delta i en mängd av formella och icke-formella utbildningar samt informellt lärande.

Samtidigt sägs samtida förändringar inom och utom idrotten ställa ytterligare och andra krav på tränarnas kompetens. Till exempel bedriver många idrottsföreningar elitinriktad verksamhet och det sätts särskilda satsningar på specifika målgrupper. Till detta kommer att föreningar säger sig konkurrera inte bara med andra föreningar, utan även med offentliga organisationer och företag (se t.ex. Norberg & Redelius 2012). Även här ses utbildningar samt lärande som ett sätt att bemöta dessa förändringar och krav.

I detta sammanhang finns ett antal komplicerande faktorer som påverkar möjligheterna till att främja tränares kompetens och lärande. Tidigare forskning visar exempelvis att tränare i första hand säger sig utveckla sin kompetens genom erfarenhet och genom att studera och lära av andra tränare (t.ex. Ibsen, 2014). Vidare verkar formella och icke-formella utbildningar ha en mer begränsad påverkan. Till exempel visar en undersökning av hur förtroendevalda i svenska idrottsföreningar ser på kompetens och lärande, att kompetenser från yrkesutövande värderas högre än kompetenser från det ideella engagemanget (Segnestam Larsson, 2014).

Ytterligare komplicerande faktorer är att de flesta tränare är ideellt engagerade och att den svenska idrottsrörelsen utgörs av många och självständiga idrottsföreningar. Dessa faktorer innebär bland annat att det kan vara svårt att från centralt håll styra om och hur tränare ska utbildas. Slutligen används inte formella och icke-formella utbildningar enbart för att bevara och främja tränarnas kompetens. De används också för att sprida och förankra idrottsrörelsens mål, värderingar och ideologi.

Synen på kompetens och lärande som något självklart, i kombination med samtida förändringar och krav i mötet med komplexa faktorer såsom tränarnas ideella engagemang och idrottsföreningarnas självständighet, gör det angeläget att undersöka svenska tränares kompetens och lärande. Frågor av intresse för denna studie handlar därför om

- i vilken omfattning tränare är utbildade för uppdraget
- vilken slags utbildning de har genomgått,
- vilka faktorer som bidrar till kompetensutveckling och lärande
- vilken betydelse kompetens och lärande sägs ha för tränarna och idrottsutövandet.

Ambitionen med studien är att bidra till att skapa goda förutsättningar för kompetens och lärande i svenska idrottsföreningar. Mot bakgrund av den översiktliga beskrivningen ovan finns det goda skäl att systematiskt undersöka tränares kompetens och lärande, de faktorer som bidrar till att tränare tar del av utbildning och lärande samt hur kompetensinsatser och lärande påverkar deras uppfattning om sin kompetens som tränare och om idrottens centrala mål och värderingar.

Syfte och frågeställningar

Syftet med den här studien är att ge kunskap om svenska tränares kompetens och lärande. Syftet uppfylls genom att materialet undersöks med hjälp av följande fyra frågeställningar:

- Hur utbildar och kvalificerar sig tränare?
- Hur bedömer tränare sina kompetenser?
- Vilka faktorer bidrar till kompetensutveckling och lärande?
- Vilka attityder har tränarna till idrottens mål och värderingar?

Den första frågan besvaras framförallt i avsnittet "Tränares utbildning och lärande". Frågan om hur tränare bedömer sina kompetenser besvaras i avsnittet "Tränares kompetenser i relation till tränaruppdraget". Faktorer som kan bidra till kompetensutveckling och lärande behandlas i avsnitten "Föreningarnas egenskaper", "Tränarnas egenskaper" och "Tränares uppdrag". I avsnittet "Analys" analyserar vi dessa faktorer i relation till tränarnas syn på kompetens och lärande. Den sista frågan besvaras i avsnittet "Tränares attityder till idrottens mål och värderingar".

Kompetens och lärande

Kompetens och lärande är centrala termer i denna rapport. Hur vi teoretiskt förstår dem har haft betydelse för hur vi analyserar materialet och för hur vi har lagt upp studien. Därför ska vi här inledningsvis resonera om hur kompetens och lärande kan definieras och identifiera ett antal olika typer av kompetens och lärande.

Kompetens definieras ofta som en individs förmåga eller färdighet att utföra vissa bestämda handlingar. Man skiljer då gärna mellan formell kompetens och reell kompetens. *Formell* kompetens betecknar vad som gör att en individ har formell rätt att ha ett visst arbete eller särskilda uppgifter (t.ex. den auktorisering som gör lärare och läkare legitimerade) och som uppnås genom att fullfölja en viss utbildning. Ett exempel på en formell kompetens kan vara fackkompetens som är specifikt knutet till den funktion som en person har i en viss process. *Reell* kompetens har en något bredare innebörd och avser en individs handlingsförmåga i relation till en bestämd uppgift, situation eller kontext, alltså den expertis eller kunskap som ett arbete eller en bestämd uppgift kräver (Ellström, 1997). Följaktligen är reell kompetens något som vi tillägnar oss på flera olika sätt och som kan inbegripa erfarenheter av olika aspekter av verkligheten (Karpatschof, 1998; Niss, 1999). Exempel på reella kompetenser kan vara allmänna eller personliga kompetenser, exempelvis förmågan att samarbeta med andra eller ta ansvar för en uppgift.

Analytiskt kan man skilja på tre former av lärande. *Formellt* lärande sker inom det formella utbildningssystemet i utbildningar som är godkända av offentliga institu-

tioner och där de studerande som genomgår examen får en akademisk titel. Det finns emellertid många utbildningar och kurser som inte är en del av det offentliga utbildnings-, examens- och meritsystemet. Denna typ av lärande kallas här för *icke-formellt* lärande. Till detta lärande hör exempelvis de många kurser och utbildningar som ideella organisationer anordnar för såväl ideella som avlönade medarbetare. Vid sidan av dessa två former av medvetet lärande sker det också lärande på mer informella, indirekta och mindre målmedvetna sätt. Vanligtvis kallas detta för *informellt* lärande. Det lärande som äger rum när en ung person blir ideell tränare för ett fotbollslag är ett exempel på informellt lärande. I undersökningen skiljde vi på formellt, icke-formellt och informellt lärande för att få en mer differentierad bild av kunskap och lärande bland tränare.

Studiens genomförande

Studien genomfördes i fem steg. Det första steget berörde population och urval. Utifrån ett antal kriterier identifierade vi ett antal idrotter och föreningar. Kriterierna inkluderade exempelvis idrottens egenskaper (exempelvis lagidrott kontra individuell idrott), grad av professionalisering (krav på tränares kompetens), externt tryck på föreningarna (exempelvis konkurrens från privata aktörer) samt antal aktiva medlemmar. Utifrån de kriterier vi använde valde vi sedan tio idrottsgrenar: fotboll, innebandy, ishockey, basket, tennis, längdåkning, friidrott, golf, gymnastik och karate. Vi valde också ut 100 idrottsföreningar. Några idrottsföreningar i det första urvalet byttes ut och ersattes av andra idrottsföreningar (se bilaga).

I det andra steget blev de utvalda idrottsföreningarna kontaktade och tillfrågade om de ville delta i undersökningen. 99 föreningar accepterade att delta i undersökningen.

I det tredje steget fick de föreningar som hade svarat ja till att delta i undersökningen en webbenkät med frågor om föreningen och dess egenskaper (exempelvis om föreningen hade elitinriktad verksamhet). Vidare blev föreningarna uppmanade att sända namn, funktion och mailadresser på alla tränare som var aktiva i föreningen, både ideella och avlönade. 87 av de utvalda idrottsföreningarna besvarade enkäten och 77 föreningar skickade tränarnas kontaktuppgifter.

I det fjärde steget fick alla tränare som vi fått kontakt med genom idrottsföreningarna en webbenkät med frågor om deras uppgifter som tränare, hur de hade blivit kvalificerade till tränaruppdraget, hur de bedömde sina kompetenser som tränare samt deras kunskap om målsättningar och värderingar som har betydelse för idrottsrörelsen. Webbenkäten sändes till 2 402 tränare och av dem besvarade 1 072 tränare enkäten. Eftersom nettourvalet var 2 333 tränare blir därmed svarsfrekvensen 46 procent vilket innebär att mindre än hälften av dem som fått enkäten har svarat på den. Denna låga svarsfrekvens gör att det är osäkert hur representativa de resultat vi presenterar är. Till exempel var det ett mycket litet antal tränare inom golf, karate och tennis som besvarade enkäten, vilket delvis kan förklaras av att det inte var möjligt att finna och uppmantra tillräckligt många föreningar inom dessa idrottsgrenar att delta i undersökningen samt att de föreningar som deltog hade relativt få tränare.¹ Samtidigt har svarsfrekvensen minskat betydelse under de senaste 5-10 åren för enkätundersökningar som denna.

¹ Kontakt med idrottsföreningar samt utskick och insamling av enkäter gjordes av forskningsassistent Rebecka Andersen.

En svarsfrekvens om 45 procent bör därför uppfattas vara en realistisk nivå, trots den osäkerhet den för med sig.

I det femte steget sammanställdes svaren i de två enkäterna. Tränarnas svar koplades också till data från den förening där de enskilda tränarna var aktiva genom att undersöka förhållandet mellan t.ex. tränarutbildning, tränarkompetenser, tränarattityder och t.ex. tränarbakgrund, idrottsgren, föreningsegenskaper, tränaruppdrag (se metodbilaga).

Föreningarnas egenskaper

Utöver enkäten till tränarna ombads de medverkande föreningarna att besvara en enkät. Syftet med denna enkät var att undersöka om och i vilken grad föreningssammanhanget påverkade tränares syn på kompetens och lärande. Med andra ord är föreningarnas egenskaper en av de faktorer som vi antar påverkar kompetensutveckling och lärande. Enkäten berörde föreningen och dess egenskaper (exempelvis om föreningen hade elitinriktad verksamhet). Nedan redovisar vi svaren på föreningsenkäten i relation till föreningens verksamhet, graden av professionalisering, krav på tränare samt vilka utmaningar föreningen upplever sig ha.

Verksamhet och antal utövare

En majoritet av föreningarna bedriver elitinriktad verksamhet. Enbart två av tio föreningar svarar att de inte gör det. Hälften av alla medverkande föreningar bedriver elitinriktad verksamhet för seniorer och drygt sex av tio föreningar bedriver elitinriktad verksamhet för ungdomar mellan 13 och 20 år. De flesta av föreningarna anger att de prioriterar både elit- och motionsidrott.

Många föreningar har under det senaste året bedrivit särskilda satsningar eller projekt för utvalda grupper. Var tredje förening har särskilda satsningar för personer med en annan etnisk bakgrund än svensk, var fjärde förening har idrott för äldre och något färre föreningar har särskilda satsningar för personer med funktionsnedsättning. Endast var tionde förening har särskilda satsningar eller projekt för personer som är fysiskt inaktiva och/eller inte är vana att motionera.

Fyra av tio föreningar svarar att antalet idrottsutövare har ökat under de senaste fem åren, medan lite mindre än hälften anger att antalet har varit stabilt. Endast var tionde förening anger att antalet har minskat.

Grad av professionalisering

Det mesta av verksamheten i föreningarna utförs av ideellt engagerade personer. Det finns dock många föreningar som arvoderar personer för enstaka insatser i föreningen eller avlönar personer som är anställda av för föreningen. Tabell 1 redovisar grad av professionalisering av olika arbetsuppgifter i de undersökta idrottsföreningarna.

Tabell 1. Grad av professionalisering (% av alla svar, N=87)²

	Ideella	Arvoderade	Avlönade	Har inte denna arbetsuppgift
Styrelsearbete	92	6	2	2
Valberedningsarbete	93	1	0	5
Administrativt arbete	45	12	58	0
Tränaruppdrag	51	54	33	1
Andra ledaruppdrag (lagledare m.m.)	79	16	10	9
Underhåll av anläggning och liknande	36	7	38	35
Andra uppgifter	13	6	3	22

Det är nästan uteslutande ideellt förtroendevalda i styrelsearbete och valberedningsarbete, medan mer än hälften av föreningarna har avlönad personal för administrativt arbete. Hälften av föreningarna arvoderar sina tränare och var tredje förening har avlönade tränare.

Rekrytering och kvalificering

Föreningarna rekryterar nya tränare främst genom att fråga medlemmar eller andra om de vill vara tränare. Det är ytterst få som rekryterar tränare genom jobbannonser. I en majoritet av föreningarna finns det en förväntan om eller krav på att nya tränare ska uppfylla särskilda kvalifikationer för att kunna bli tränare, de ska ha genomgått en tränarutbildning, och man räknar med att tränare går en tränarutbildning. Tre av fyra föreningar informerar tränarna om vad föreningen förväntar sig av en bra tränare och knappt hälften håller regelbundna möten där frågor om träning eller pedagogik diskuteras.

Utmaningar för föreningarna

Var tredje förening instämmer helt i att föreningen konkurrerar med andra ideella föreningar, kommunala organisationer och företag för att attrahera medlemmar. Långt färre, enbart var tionde förening, instämmer helt i att föreningen konkurrerar med andra ideella föreningar, kommunala organisationer och företag för att attrahera tränare. Var tredje förening instämmer helt i att de aktiva idrottsutövarna har stora förväntningar på tränarnas professionalitet, och en lika stor andel instämmer helt i att kraven och förväntningarna på tränarna ökar.

Däremot är det förhållandevis få föreningar – enbart omkring var tionde förening – som instämmer helt i att kommunen förväntar sig att föreningens tränare har en hög nivå av professionalitet och en lika liten andel instämmer helt i att kommunen ställer särskilda krav på föreningen, till exempel certifiering eller särskilda utbildningar, för att ge vissa bidrag. Det är alltså framför allt konkurrens ifrån andra aktörer och ökade krav från medlemmar som föreningarna uppfattar som utmaningar.

² Föreningarna kan ha svarat att i den grupp som gör insatser ryms ideella, arvoderade och avlönade, därför kan de sammanlagda procenttalen överstiga 100 procent.

Tränarnas egenskaper

I enkäten till tränarna ställde vi frågor om deras bakgrund och egenskaper. På ett liknande sätt som en kan anta att föreningens egenskap kan påverka tränares syn på kompetensutveckling och lärande tror vi att tränares situation och erfarenheter kan bidra. Med andra ord är tränarnas egenskaper en av de faktorer som vi vill undersöka om och i vilken grad de bidrar till kompetensutveckling och lärande. I detta avsnitt beskrivs den gruppen tränare som besvarat enkäten, till exempel deras kön och ålder samt erfarenheter av eget idrottsutövande. I de fall då det är aktuellt påpekar vi skillnader mellan de tio olika idrottsgrenarna.

Personlig bakgrund

Vi börjar med att redovisa tränarnas kön, ålder, utbildningsnivå, sysselsättning, bostadsort och födelseland. När det gäller kön är 58 procent av respondenterna män och 42 procent är kvinnor. Som förväntat är det stora skillnader mellan olika idrotter när det gäller könsfördelningen. Tränare inom fotboll, golf, ishockey och karate är oftast män, medan en klar majoritet av tränarna inom gymnastik är kvinnor.

Hälften av tränarna är födda mellan 1966 och 1975, med andra ord är de mellan 40 och 50 år. Var femte tränare är mellan 30 och 40 år och övriga fördelas jämnt mellan yngre och äldre tränare. Var fjärde tränare inom gymnastik är 20 år eller yngre och inom friidrotten finns många äldre tränare. Eftersom studien kretsar kring tränares utbildning redovisar vi i tabell 2 tränarnas utbildningsnivå.

Tabell 2. Utbildningsnivå (% av alla svar, N=1 066)

Utbildningsnivå	Totalt
Grundskola eller folkskola	7
Flickskola/realskola	0,2
Gymnasium	37
Yrkeshögskola/folkhögskola	8
Examen från högskola/universitet	45
Forskarutbildning från högskola/universitet	2
Vet ej	0,3
Annan	1

Knappt hälften av alla tränarna har en examen från högskola eller universitet och ytterligare var tredje tränare har genomfört en gymnasieutbildning. Inom basket och friidrott är det förhållandevis många tränare med högskole- eller universitetsexamen. Ishockey är den idrottsgren som har lägst andel tränare med högskole- eller universitetsexamen.

Åtta av tio tränare yrkesarbetar och var tionde studerar. Den sistnämnda gruppen återfinns i högre grad inom gymnastik. Enbart fem procent av tränarna är arbetslösa,

pensionerade eller tjänstlediga. I tabell 3 redovisar vi i vilken mån tränarna är bosatta inom rurala eller urbana områden.

Tabell 3. Bostadsort (% av alla svar, N=1 061)

Bostadsort	Totalt
Färre än 5 000 invånare	7
5 001–20 000 invånare	15
21 001–50 000 invånare	25
51 001–100 000 invånare	7
Fler än 100 000 invånare	43
Vet ej	3
N =	1 061

Hälften av tränarna bor i städer med fler än 50 000 invånare och den största gruppen av tränare bor i städer med fler än 100 000 invånare. Mindre än en av tio tränare bor på en plats med färre än 5 000 invånare. Det är framför allt tränare inom längdåkning som bor i mindre städer, medan det är förhållningsvis många tränare inom gymnastik, basket och friidrott som bor i större städer. Dessa resultat är i hög grad ett resultat av de föreningar som ingick i undersökningen.

Nästan alla tränare i studien är uppvuxna i Sverige. Endast tre procent svarar att de är uppvuxna i ett annat land. Däremot är det 14 procent som svarar att en eller båda föräldrarna är uppvuxna i ett annat land än Sverige.

Idrottsutövande

De tränare som svarat på enkäten är själva mycket aktiva idrottsutövare. Som tabell 4 visar svarar var femte tränare att de idrottar minst fem gånger i veckan och mer än sex av tio respondenter idrottar minst tre gånger i veckan. Var tionde tränare svarar att de sällan eller aldrig idrottar. Det är förhållandevis små skillnader mellan de olika idrottsgrenarna.

Tabell 4. Tränarnas idrottsutövande (% av alla svar, N=1 046)

	Minst 5 gånger per vecka	3–4 gånger per vecka	1–2 gånger per vecka	Mer sällan	Aldrig
Totalt	20	44	27	8	1

Många av tränarna har också erfarenhet av andra idrotter än den idrott som de är tränare i. Mer än hälften svarar att de har spelat fotboll tidigare, en av fem tränare har tidigare spelat innebandy och knappt en av fem tränare har tidigare tränat gymnastik.

Vidare svarar mer än hälften att de för tillfället utövar eller tidigare har utövat en annan idrottsaktivitet än de idrottsgrenar som ingick i undersökningen. En av tio tränare anger att de utövar tre idrottsgrenar, drygt en av tio anger två idrottsgrenar och tre av tio tränare anger en idrottsgren.

Tabell 5 nedan visar i vilken utsträckning som tränarna utövar idrott med eller utan tävlingsinslag och på vilken nivå de har utövat idrott.

Tabell 5. På vilken nivå utövar du idrott idag och på vilken nivå har du utövat idrott tidigare? (% av alla som utövar, N = 945, eller har utövat idrott, N=1161)

	Vid undersökningstillfället	Tidigare
Utövar idrott utan tävlingsinslag	61	8
Tävlingsidrott på lokal nivå	16	26
Tävlingsidrott på distrikts- eller regional nivå	11	32
Tävlingsidrott på nationell nivå	10	25
Tävlingsidrott på internationell nivå	3	9

Vid undersökningstillfället utövar mer än hälften av tränarna idrott utan tävlingsinslag. Fler än var tionde tränare deltar i tävlingsidrott på lokal nivå och mer än var fjärde har tidigare gjort det. Färre än var tionde tränare har deltagit i tävlingsidrott på distrikts- eller regional nivå, men var tredje tränare har gjort så. Det är också färre än var tionde respondent som deltar i tävlingsidrott på nationell nivå, och var fjärde har gjort det tidigare. En mycket liten andel utövar tävlingsidrott på internationell nivå eller har gjort så tidigare.

Medlemskap i föreningen

Mer än hälften av tränarna har varit medlem i den aktuella föreningen i mer än fem år och endast drygt var tionde tränare har varit medlem mindre än två år. Det är förhållandevis små skillnader mellan de olika idrottsgrenarna. Tränarna inom karate, längdåkning och ishockey har i större utsträckning, än tränarna inom övriga idrottsgrenar, varit medlem i mer än fem år.

Tränares uppdrag

Nedan redovisas främst tränarnas svar på vilka tränaruppdrag de har och tidigare har haft. Vi inleder dock kapitlet med ett avsnitt om vilka villkor och krav som är kopplade till uppdraget som tränare i svenska idrottsföreningar.

Ramar för uppdraget

I enkäten ställde vi frågor om tränaruppdragets ramar: om tränarutbildning är ett krav för att vara tränare, om det finns en ledare i föreningarna som ansvarar för alla tränare, om tränaruppdraget utvärderas och om tränaruppdraget var ideellt eller avlönat. Respondenternas svar redovisas i tabell 6.

Tabell 6. Ramar för tränaruppdraget (% av alla svar, N=970-972)

	Ja	Nej	Vet inte
Tränarutbildning ett krav?	40	43	18
Ledare som har ansvar?	49	31	20
Tränaruppdraget utvärderat?	25	37	38
Skrivit på kontrakt?	20	75	5

Av alla respondenter svarar nästan fyra av tio tränare att tränarutbildning är ett krav i den idrottsförening där de är verksamma. Vidare svarar nästan hälften av alla tränare att en ledare (huvudtränare eller liknande) har ansvar för alla tränare. Det finns dock stora skillnader mellan idrottsgrenarna. Tränare verksamma inom ishockey, golf och innebandy svarar i större utsträckning att utbildning är ett krav, och tränare inom ishockey och basket svarar i större utsträckning att en ledare har ansvar för alla tränare.

Vidare svarar var fjärde respondent att tränaruppdraget blir utvärderat eller värderat på något sätt. Det är främst tränare som är verksamma inom basket och ishockey som svarar att tränaruppdraget blir utvärderat. Vidare svarar nästan var femte tränare att de har skrivit på ett kontrakt eller annat avtal om uppdraget som tränare i föreningen. Svaren varierar dock mellan idrottsgrenarna. Drygt hälften av tränarna inom basket svarar att de har skrivit på ett kontrakt. Resultaten visar också att en relativt stor andel av tränarna faktiskt inte känner till om det finns organisatoriska ramar för tränaruppdraget. Det är t.ex. nästan 40 procent som svarar att de inte vet om tränaruppdraget utvärderas. Det är svårt att dra slutsatser av dessa svar, men svaren indikerar att de inte är delaktiga i eller får ta del av resultaten från utvärderingar.

I tabell 7 redovisar vi i vilken utsträckning tränarnas insatser är ideella, om de får ekonomisk kompensation och hur stor andel av dem som är avlönade.

Tabell 7. Ideellt eller avlönat/arvoderat (% av alla svar)

	Mitt tränaruppdrag är helt ideellt (N = 894)	Jag får alla mina utgifter täckta (N = 710)	Jag får delar av mina utgifter täckta (N = 737)	Jag får lön som tränare (N = 787)
Ja	75	10	36	33
Nej	25	90	64	67

En majoritet av tränarna svarar att tränaruppdraget är helt ideellt. Samtidigt svarar en av tre tränare att de får lön som tränare eller för sitt uppdrag och nästan hälften ersätts för alla eller delar av de utgifter som förknippas med tränaruppdraget. Vi vet från andra undersökningar att ersättning för utgifter ofta inte uppfattas som lön vilket gör att man kan svara att man är ideell trots att man får ersättning för utgifter (von Essen 2008; Johansson 1997). Men det förklarar inte att det finns en liten grupp tränare som både svarar att de får lön och att de är ideella. Eftersom dessa två kategorier torde vara ömsesidigt uteslutande har vi svårt att ta ställning till dessa svar. En möjlig tolkning är att det helt enkelt är felaktiga svar eller att det finns tränare som menar att de kan vara ideella trots att de får en viss lön. Ser vi till idrottgrenarna får tränarna i högre utsträckning lön inom idrotter som golf, tennis och gymnastik, medan att verka ideellt som tränare är mest förekommande inom innebandy, fotboll och friidrott.

Typ av tränare och erfarenhet av att träna andra idrotter

Tabell 8 redovisar vilka tränaruppdrag som tränarna har vid undersökningstillfället och tidigare har haft (fler än ett alternativ är möjligt, därför summerar procentsatserna till mer än 100).

Tabell 8. Typ av tränare (% av alla svar, N=1 039)

Huvudtränare		Assisterande tränare		Lagledare	
Nu	Tidigare	Nu	Tidigare	Nu	Tidigare
54	17	43	35	19	18

Mer än hälften av tränarna svarar att de är huvudtränare, fyra av tio är assisterande tränare och två av tio är lagledare. Det är relativt små skillnader i fördelningen mellan de olika idrottsgrenarna. Drygt en av tio tränare anger att de har andra tränaruppdrag, som till exempel fystränare och administratör. Många anger andra typer av uppdrag än de uppdragsformer som enkäten innehåller, till exempel hjälptränare, huvudinstruktör och motionsledare. Många tränare har tidigare varit tränare inom andra idrottsgrenar än den idrottsgren som föreningen har angett att de är tränare inom. Framför allt är det många som har varit fotbollstränare.

Målgrupper

Tabell 9 redovisar hur tränarna fördelar sig mellan ålder på målgrupper och i vilken utsträckning verksamheten präglas av tävlingsidrott. Drygt en av tio är tränare för barn i förskoleåldern och nästan helt utan tävlingsinslag. Det är framför allt inom gymnastik, längdåkning, golf och tennis som respondenterna är tränare för barn i

förskoleåldern. Mer än sex av tio är tränare för barn från 7 till 12 år. Det är i den åldersgruppen som det finns flest tränare. Inom denna åldersgrupp är två av tio tränare i verksamhet utan tävlingsinslag. Drygt hälften är tränare för åldersgruppen 13 till 20 år. Bland dessa tränare är det enbart knappt en av tio som tränar en grupp utan tävlingsinslag, medan tre av tio är tränare inom tävlingsidrott på lokal eller regional nivå och drygt en av tio inom kategorin tävlingsidrott på nationell eller internationell nivå. (Man kan som tränare ha fler än ett uppdrag och vara verksam inom flera åldersgrupper. Därför summerar svaren i kolumnerna inte till 100).

Tabell 9. Ålder på målgrupper (% av alla svar, N=997)

	Utan tävlingsinslag	Tävlingsidrott på lokal eller regional nivå	Tävlingsidrott på nationell eller internationell nivå
Barn i förskoleåldern	14	2	0
Barn 7–12 år	22	43	2
Ungdomar 13–20 år	7	32	15
Unga vuxna 21–25 år	4	6	7
Vuxna 26–64 år	6	4	4
Äldre +65 år	4	1	0,1

17 procent är tränare för unga vuxna mellan 21 och 25 år och majoriteten av dem är tränare inom tävlingsidrott på nationell eller internationell nivå, medan det enbart är knappt var fjärde tränare som är tränare utan tävlingsinslag. 14 procent är tränare för vuxna mellan 26 och 64 år. I denna grupp av tränare är inte engagemang i verksamheter med tävlingsinslag lika dominerande. Enbart fem procent är tränare för åldersgruppen 65 år eller äldre och största delen inom kategorin utan tävlingsinslag.

Tabell 10 redovisar hur hur tränarna fördelar sig i verksamheter för flickor/kvinnor eller pojkar/män och tar hänsyn till inslag av tävlingsidrott.

Tabell 10. Könsfördelning inom målgrupper (% av alla svar, N=997)

	Utan tävlingsinslag	Tävlingsidrott på lokal eller regional nivå	Tävlingsidrott på nationell eller internationell nivå
Flickor/kvinnor	13	26	9
Pojkar/män	11	25	7
Könsblandad grupp	19	17	5

Fördelat på kön svarar nästan hälften av respondenterna att de är tränare för kvinnor eller flickor, 43 procent för män och 41 procent för en könsblandad grupp. Skillnaden mellan verksamheter med eller utan tävlingsinslag är i detta avseende marginell.

Tabell 11 redovisar i vilken utsträckning som tränarna finns i verksamheter för personer med funktionsnedsättning.

Tabell 11. Personer i målgrupper med funktionsnedsättning (% av alla svar, N=997)

	Utan tävlingsinslag	Tävlingsidrott på lokal eller regional nivå	Tävlingsidrott på nationell eller internationell nivå
Personer med fysisk funktionsnedsättning	1	1	0,4
Personer med psykisk funktionsnedsättning	2	1	0,2
Personer med sjukdomsproblem	1	0,1	0,1

Endast två procent av tränarna är tränare för personer eller grupper med fysisk funktionsnedsättning, en något större andel är tränare för personer med psykisk funktionsnedsättning och mindre än två procent är tränare för personer med ett sjukdomsproblem.

Antal år och timmar som tränare

Tabell 12 redovisar hur länge tränarna har varit verksamma som tränare. En av tre har varit tränare i mer än tio år, en av tre i fem till tio år, två av tio i tre till fyra år och enbart var femte tränare har varit tränare i mindre än två år. Det är förhållandevis små skillnader mellan idrottsgrenarna avseende detta. Däremot har golf, tennis, karate och skidor jämförelsevis många tränare som har varit tränare i mer än tio år.

Tabell 12. Antal år som tränare (% av alla svar, N=1 022)

	-2 år	3-4 år	5-10 år	11 år<
Totalt	19	21	30	30

Mer än var fjärde tränare lägger mer än tio timmar i veckan på att vara tränare och ytterligare en dryg fjärdedel lägger mellan sex och tio timmar. Färre än var femte tränare lägger som mest två timmar i veckan på att vara tränare. Den enskilt största gruppen är de som är verksamma mellan tre och fem timmar i veckan. Gymnastik och friidrott skiljer ut sig ifrån de övriga idrottsgrenarna genom att en större andel lägger relativt få timmar på att vara tränare. Det är jämförelsevis många tränare inom ishockey, innebandy, golf och tennis som lägger mycket tid på att vara tränare.

Tabell 13. Antal timmar i veckan som tränare (% av alla svar, N=1 033)

	< 2 tim	3-5 tim	6-10 tim	> 10 tim
Totalt	17	30	27	26

Tränares utbildning och lärande

Detta kapitel berör tränarnas formella, icke-formella och informella lärande med relevans för tränaruppdraget. Kapitlet svarar därmed framför allt på rapportens frågeställning om hur tränare utbildar och kvalificerar sig. Vi undersöker och redovisar därför i vilken utsträckning tränarna har genomgått högskole- eller universitetsutbildningar (formella utbildningar), utbildningar i ideell eller privat regi (icke-formella utbildningar) eller deltagit i andra former av lärande (informellt lärande).

Formella utbildningar

Vi inleder med att studera det formella lärandet som tränarna anser har betydelse för uppdraget som tränare. I tabell 14 redovisar vi hur tränarna svarar på frågan om de har genomgått någon relevant utbildning på högskola, folkhögskola eller universitet.

Tabell 14. Formell utbildning med relevans för tränaruppdraget (% av alla svar, N=1 005)⁴

Formell utbildning	Totalt
Idrottsutbildning (högskola eller universitet)	9
Allmän ledarskapsutbildning (högskola eller universitet)	10
Allmän pedagogisk utbildning (högskola eller universitet)	13
Folkhögskoleutbildning	3
Annan utbildning (högskola eller universitet)	9
Nej, inte någon av dessa utbildningar	67

De flesta tränare svarar att de inte har genomfört en formell utbildning med relevans för uppdraget som tränare. Drygt två tredjedelar har inte genomgått någon relevant idrotts-, pedagogisk- eller ledarutbildning på folkhögskole-, högskole- eller universitetsnivå. Det är följaktligen knappt en tredjedel av tränarna som har genomgått en idrottsutbildning vid högskola eller universitet, en allmän ledarskapsutbildning från högskola eller universitet eller har en allmän pedagogisk utbildning från högskola eller universitet. Endast en liten andel av tränarna har genomgått någon form av folkhögskoleutbildning.

Icke-formella tränarutbildningar

Nästa steg är att redovisa tränarnas deltagande i icke-formella tränarutbildningar. Det kan handla om tränarutbildningar inom idrottsföreningar, specialidrottsförbund eller i privat regi. Tabell 15 redovisar i vilken utsträckning som tränarna har genomgått sådana utbildningar. Svaren avser den högsta utbildningsnivå tränarna genomgått.

³ De som svarat på tränarenkäten kan ha genomgått fler än en av dessa utbildningar. Därför summerar inte svaren i kolumnerna upp till hundra procent.

Tabell 15. Icke-formell tränarutbildning med relevans för tränaruppdraget
(% av alla svar, N= 1005)

Icke-formell utbildning	Totalt
Basutbildning (t.ex. SISU:s Plattformen eller Diplom C i fotboll)	19
Grundutbildning (t.ex. SISU:s grundtränarutbildning 1, GTU1, eller liknande utbildning arrangerad av ett specialidrottsförbund)	29
Fortsättningsutbildning (t.ex. grundtränarutbildning 2, GTU2, elittränarutbildning, eller liknande utbildning arrangerad av ett specialidrottsförbund)	25
Annan utbildning (t.ex. idrottsutbildning i privat kommersiell regi)	10
Ej deltagit i icke-formell tränarutbildning	14
Vet inte	4

83 procent av tränarna har deltagit i någon form av icke-formell tränarutbildning. Det är endast lite drygt en av tio tränare som inte har deltagit i någon form av tränarutbildning. I mer detalj framgår att cirka en av fem tränare har deltagit i en basutbildning, knappt en av tre tränare har deltagit i en grundutbildning, en av fyra tränare i en fortsättningsutbildning och slutligen en av tio tränare som har medverkat i en annan utbildning.

När det gäller tränare som inte har deltagit i någon form av icke-formell utbildning, så återfinns de i högre grad inom idrottsgrenar som fotboll, ishockey och längdåkning. När det gäller tränare som i högre grad både har deltagit i icke-formella tränarutbildningar och har gått en fortsättningskurs, så återfinns de i högre grad inom idrottsgrenar som golf, tennis, basket, friidrott och innebandy.

Tränarna har generellt deltagit i flera olika former av utbildningar med varierande tidslängd. De allra flesta tränare, oberoende av idrottsgren, har under det senaste året eller tidigare deltagit i en icke-formell utbildning som varade högst en dag eller en kväll. Mer än två tredjedelar av tränarna har deltagit i en utbildning som sträckt sig över två eller flera dagar. Mer än var fjärde tränare har deltagit i en utbildning över en längre tid. Ju längre tid som utbildningen varar, desto mindre andel av tränarna har deltagit i utbildningen.

Några av de icke-formella utbildningarna delar ut certifikat eller utbildningsbevis. I enkäten ställdes därför frågor om tränarna har fått certifikat i samband med sitt deltagande i icke-formella utbildningar. Tabell 16 redovisar i vilken utsträckning tränarna har deltagit i icke-formella utbildningar som ger någon form av certifiering.

Tabell 16. Certifierade icke-formella utbildningar med relevans för tränaruppdraget
(% av alla svar, N=932)

Ja, det senaste året	Ja, men inte det senaste året	Nej, aldrig
19	33	48

Något mer än hälften av tränarna har någon gång genomfört en icke-formell utbildning som ger ett certifikat eller utbildningsbevis. Det finns dock stora skillnader mellan idrottsgrenarna. Idrottsgrenar som tennis och golf utmärker sig eftersom alla dessa tränare har fått ett certifikat eller utbildningsbevis. Även karate utmärker sig eftersom relativt många tränare inte har fått något certifikat i samband med en utbildning.

Informellt lärande

I detta avsnitt redovisar vi tränarnas informella lärande. I enkäten ställdes frågor om i vilken omfattning som tränarna deltar i andra sätt att utveckla sitt lärande, till exempel genom föreningsmöten, nätverk, seminarier eller handledning. Tabell 17 redovisar i vilken utsträckning som tränarna har deltagit i möten, seminarier eller nätverk.

Tabell 17. Informellt lärande genom möten, seminarier eller nätverk (% av alla svar, N=984)

	Ja, det senaste året	Ja, men inte det senaste året	Nej, aldrig	Vet ej
Deltagit i föreningsmöten i rollen som tränare, där mötet handlat om hur föreningen kan bli bättre	60	21	17	2
Deltagit i seminarier eller konferenser som berör ditt uppdrag som tränare	30	28	38	4
Deltagit i nätverk med syftet att bli en bättre tränare	28	22	46	5

Drygt åtta av tio tränare har vid något tillfälle deltagit i föreningsmöten i rollen som tränare. Vidare har knappt 60 procent deltagit i seminarier eller konferenser som berör deras uppdrag som tränare. Slutligen har hälften av alla tränare någon gång deltagit i nätverk med syftet att bli en bättre tränare. Det finns endast små skillnader mellan idrottsgrenarna. Tabell 18 visar i vilken utsträckning tränarna har haft mentor eller deltagit i någon annan form av informellt lärande.

Tabell 18. Informellt lärande genom mentor eller andra aktiviteter (% av alla svar, N=984)

	Ja, det senaste året	Ja, men inte det senaste året	Nej, aldrig	Vet ej
Haft en vägledare, mentor eller handledare i föreningen som kunnat hjälpa	21	17	57	5
Deltagit i andra aktiviteter i syfte att förbättra dig som tränare	30	30	35	6

Nästan fyra av tio tränare har någon gång haft tillgång till en vägledare, mentor eller handledare i föreningen. Vidare har nästan två tredjedelar av alla tränare vid något tillfälle deltagit i andra aktiviteter i syfte att förbättra dem som tränare.

Tränares kompetenser i relation till tränaruppdraget

I detta kapitel redovisar och analyserar vi hur tränarna värderar de reella kompetenser de har som tränare. Kapitlet svarar därmed framför allt på rapportens frågeställning om hur tränare bedömer sina kompetenser. Med reella kompetenser menar vi här en individs handlingsförmåga i relation till en bestämd uppgift, situation eller kontext (se inledningskapitlet).

Kompetenser

Vi studerar om tränarna bedömer att de har relevanta, nödvändiga och tillräckliga kompetenser för att utföra uppdraget som tränare. I tabell 19 redovisar vi hur tränarna svarar på denna fråga i relation till ett antal olika kompetensområden.

Tabell 19.⁴ Egenbedömda kompetenser för tränaruppdraget (% av alla svarande)

Kompetensområden		I hög grad	I någon grad	I liten grad	Vet inte	Antal svar
Idrottsgrenens tekniker	Har kompetens	52	36	9	2	927
	Saknar kompetens	9	36	50	6	850
Idrottsgrenens taktik	Kompetens	43	38	12	8	926
	Saknar kompetens	8	36	47	9	850
Pedagogik, metodik och att instruera	Kompetens	52	38	7	3	922
	Saknar kompetens	7	37	50	5	847
Ledarskap, att leda en grupp	Kompetens	56	34	7	3	927
	Saknar kompetens	7	30	58	6	847
Målgruppens fysiska utveckling	Har kompetens	37	48	12	3	926
	Saknar kompetens	10	44	41	6	857
Målgruppens psykiska och sociala utveckling	Kompetens	35	45	15	5	924
	Saknar kompetens	13	44	37	6	858
Träningsfysiologi och träningslära	Kompetens	31	41	23	5	926
	Saknar kompetens	17	43	34	6	855
Kost och näringsfysiologi	Har kompetens	24	42	29	5	925
	Saknar kompetens	18	43	34	5	854
Idrottspsykologi	Kompetens	25	44	26	6	922
	Saknar kompetens	18	44	32	5	855
Idrottsskador	Kompetens	18	39	37	6	925
	Saknar kompetens	22	45	29	5	870
Antidoping	Kompetens	19	26	42	13	923
	Saknar kompetens	27	37	28	8	872

⁴ Eftersom procenttalen har avrundats till närmsta heltal kan de summera till 99 eller 101 i kolumnerna.

För de flesta kompetensområden bedömer tränarna att de har den kompetens de behöver. Framför allt menar de att de har kompetens inom idrottsgrenens tekniker, pedagogik, metodik och att instruera samt inom ledarskap. Det är en stor del av tränarna som anger att de har den kompetens som krävs även inom området taktik. I de kompetensområden som berör det konkreta idrottsutövandet samt den ledning och pedagogik som krävs för att vara tränare, menar alltså de flesta tränarna att de har en reell kompetens.

Därefter kommer fem kompetensområden som berör fysisk, psykisk och social utveckling, samt olika idrottsfysiologiska och idrottspsykologiska aspekter. För dessa kompetensområden är det fler tränare som svarar att de har den kompetens som krävs än vad det är tränare som menar att de inte har tillräcklig kompetens. Det är dock inte lika stor andel som uppfattar sig ha tillräcklig kompetens i jämförelse med idrottsutövandet samt den ledning och pedagogik som krävs för att vara tränare.

Till sist svarar de flesta av tränarna att de inte har den kompetens som krävs inom området idrottsskador och antidoping. Att antidoping är ett område som blir perifert för många tränare kan eventuellt förklaras av att många av dem är aktiva inom bredd- och motionsidrott, där doping – trots att det förekommer – kan vara mindre aktuellt. Då är det mer anmärkningsvärt att det är en större andel tränare som svarar att de saknar kompetens vad gäller idrottsskador.

Erfarenheter och kvalifikationer

Nästa steg är att studera hur tränarna bedömer att de erfarenheter och kvalifikationer som de har erhållit från utbildningar och lärande förhåller sig till uppdraget som tränare. I tabell 20 redovisar vi därför betydelsen av erfarenheter och kvalifikationer för tränarnas nuvarande uppdrag som tränare.

Tabell 20. Betydelsen av erfarenheter eller kvalifikationer för tränaruppdraget (% av alla svarande)

	Stor betydelse	Viss betydelse	Liten eller ingen betydelse	Antal svar
Ditt nuvarande eller tidigare yrkesarbete	49	34	17	792
Din formella utbildning	27	37	36	697
Föreningsutbildningar som du har deltagit i under tiden som du har varit tränare	49	39	12	835
Andra tränare	54	37	9	852
Ditt tidigare arbete som tränare	49	36	15	691
Andra erfarenheter och kvalifikationer	40	45	16	754

Ungefär hälften av alla tränare svarar att erfarenheter och kvalifikationer från andra tränare, från tidigare arbete som tränare, från förvärvsarbete samt från föreningsutbildningar har stor betydelse för att kunna utföra tränaruppdraget. De två svarsalternativ som avviker är att färre än hälften av alla tränare anser att erfarenheter och kvalifikationer från framför allt formella utbildningar, men även i viss mån alternativet andra erfarenheter och kvalifikationer, har stor betydelse för att kunna utföra tränaruppdraget.

Tränares attityder till idrottens mål och värderingar

Det avslutande empiriska kapitlet berör tränarnas attityder till ett antal teman som har betydelse för idrottsrörelsen. Det handlar om teman som jämställdhet, delaktighet, demokrati, lön till och utbildning av tränare samt föreningarnas barn- och ungdomsverksamhet. Det handlar också om hur tränarna förhåller sig till prestation och social gemenskap, elit- och breddsiddrott samt allsidighet och tidig specialisering. Kapitlet svarar därmed framför allt på rapportens frågeställning om vilka attityder tränarna har till idrottens mål och värderingar.

Prestation/tävling och social gemenskap

Vi inleder med att redovisa tränarnas attityder i relation till prestation, tävling och gemenskap. Tabell 21 redovisar hur tränarna förhåller sig till ett antal påståenden i relation till detta tema.

Tabell 21. Prestation, tävling och social gemenskap (% av alla svarande, N=901-904)

	Helt enig	Ganska enig	Varken enig eller oenig	Ganska oenig	Helt oenig	Vet inte
Det är viktigare för det lag eller gruppen jag tränar att alla kan vara med än att laget eller deltagarna presterar bra på idrottstävlingar	51	28	10	6	2	2
Att prestera bra på tävlingar är viktigare än den sociala gemenskapen	1	4	20	34	40	1
Några barn och unga slutar med idrotten på grund av tävlingsmomentet	27	39	18	8	3	5
Tävlings- och träningsformerna inom barn- och ungdomsidrotten är utformade så att de även gynnar breddverksamhet	12	36	26	14	2	9
Det kan vid några tillfällen vara nödvändigt att fuska i idrotten om man vill vinna en tävling	0,4	1	1	4	92	2

Hälften av tränarna instämmer helt i påståendet "Det är viktigare för det lag eller gruppen jag tränar att alla kan vara med än att laget eller deltagarna presterar bra på idrottstävlingar" och ytterligare en dryg fjärdedel svarar att de är ganska eniga. Det är mindre än en tiondel av tränarna som svarar att de inte instämmer i påståendet.

Nästan tre fjärdedelar av tränarna avvisar påståendet "Att prestera bra på tävlingar är viktigare än den sociala gemenskapen". Det är endast en av tjugo tränare som

instämmer i det påståendet. Nästan två tredjedelar av tränarna instämmer i påståendet att "Några barn och unga slutar med idrotten på grund av tävlingsmomentet" medan endast drygt en av tio tränare är oenig. Dessa svar indikerar att tränarna betonar idrottens sociala dimension framför dess tävlingsinriktade dimension. Slutligen är det nästan inga tränare som instämmer i påståendet "Det kan vid några tillfällen vara nödvändigt att fuska i idrotten om man vill vinna en tävling".

Elitidrott

I detta avsnitt beskriver vi tränarnas attityder till relationen mellan elit- och breddidrott. Tabell 22 redovisar hur tränarna förhåller sig till två påståenden om förhållandet mellan elit- och breddidrott.

Tabell 22. Elitidrott (% av alla svarande, N=901-903)

	Helt enig	Ganska enig	Varken enig eller oenig	Ganska oenig	Helt oenig	Vet inte
Elitidrott inspirerar fler till att utöva idrott	44	32	17	4	1	2
Elitidrottare är ofta negativa förebilder för barn och unga	1	3	16	38	40	2

Tränarna uppvisar en tämligen positiv hållning till hur elitidrott kan påverka människor. De allra flesta instämmer i påståendet att elitidrott inspirerar fler till att utöva idrott samtidigt som de allra flesta av tränarna avvisar påståendet att elitidrottare ofta är negativa förebilder för barn och unga.

Allsidighet och specialisering

Vi fortsätter med att redovisa tränarnas attityder i relation till allsidighet och tidig specialisering. Tabell 23 redovisar hur tränarna förhåller sig till ett antal påståenden i relation till detta tema.

Tabell 23. Allsidighet och specialisering (% av alla svarande, N=902-905)

	Helt enig	Ganska enig	Varken enig eller oenig	Ganska oenig	Helt oenig	Vet inte
Det är enkelt att utforma träningen så att den tar hänsyn till de aktivas olika förutsättningar	19	42	19	16	3	1
Inom barnidrott är det viktigare att barn provar på flera olika idrotter än att de specialiserar sig inom en idrott	74	16	7	1	1	1
Det är självklart att de aktiva ska ges möjlighet att utöva flera olika idrotter och därigenom också vara aktiv i flera olika föreningar	73	19	5	1	0,2	2

De tre påståendena ovan söker fånga värderingar och attityder relaterade till en kritik om att idrotten tenderar att vara alltför specialiserad och inte i tillräcklig utsträckning tar hänsyn till önskemål om allsidighet. Resultaten från enkäten visar att en mycket stor majoritet av tränarna är helt överens om att barnidrotten ska främja att barn provar olika idrotter. Ett liknande mönster gäller för påståendet om att de aktiva ska ges möjlighet att utöva flera olika idrotter och vara aktiva i flera olika föreningar. Ungefär sex av tio tränare anser också att det är enkelt att utforma träningen så att den tar hänsyn till de aktivas olika förutsättningar, något som var femte tränare är inte är överens om.

Jämställdhet, delaktighet och demokrati

Vi går vidare genom att redovisa tränarnas attityder till påståenden om jämställdhet, delaktighet och demokrati. Jämställdhet, delaktighet och demokrati är centrala värderingar i civilsamhället och föreningslivet i allmänhet. Idrottsföreningarna är en del av denna gemenskap. Tabell 24 visar i vilken grad tränare inom idrotten delar dessa värderingar.

Tabell 24. Jämställdhet, delaktighet och demokrati (% av alla svarande, N=901-904)

	Helt enig	Ganska enig	Varken enig eller oenig	Ganska oenig	Helt oenig	Vet inte
Idrotten ska främja jämställdhet i såväl idrotten som i samhället	80	12	5	1	0,4	2
Idrottsföreningen ska fungera som tidig träning i demokratins grundläggande spelregler	28	35	21	5	1	10
En bra tränare ska låta laget/deltagarna ta ansvar för sig själva och andra och göra dem delaktiga i alla väsentliga beslut	24	50	17	5	1	2

Resultaten från enkäten visar att det finns en stor anslutning till jämställdhetsidealet. Fyra av fem tränare är helt eniga med påståendet att idrotten ska främja jämställdhet i såväl idrotten som i samhället och nästan ingen svarar att de är oeniga. Vidare delar tre av fyra tränare påståendet att en bra tränare ska verka för delaktighet. I jämförelse är det färre som håller med om att idrottsföreningen ska fungera som tidig träning i demokratins grundläggande spelregler.

Tränarutbildning och lön

Vi fortsätter med att redovisa tränarnas attityder i relation till tränarutbildningar och lön. Tabell 25 redovisar hur tränarna förhåller sig till ett antal påståenden i relation till detta tema.

Tabell 25. Tränarutbildning och lön (% av alla svarande, N=900-902)

	Helt enig	Ganska enig	Varken enig eller oenig	Ganska oenig	Helt oenig	Vet inte
Alla tränare inom idrotten bör ha en tränarutbildning innan de börjar som tränare	23	35	22	12	5	2
Tränare inom idrotten bör ha lön för sitt arbete som tränare	20	17	34	15	10	5

I enkäten bad vi tränarna att ta ställning till påståenden om krav på utbildning och om tränare borde ha lön. Nästan sex av tio tränare anser att tränare bör ha en tränarutbildning innan de börjar som tränare. Knappt en av fem tränare delar dock inte detta påstående. Mer än en tredjedel av tränarna delar påståendet att tränare bör ha lön medan knappt var fjärde tränare svarar att de är oeniga.

Föreningens barn- och ungdomsverksamhet

I det sista avsnittet beskriver vi tränarnas attityder till föreningens barn- och ungdomsverksamhet. De avslutande påståendena i enkäten rör hur tränarna förhåller sig till föreningens riktlinjer för barn- och ungdomsverksamhet. Tabell 26 redovisar tränarnas attityder i dessa frågor.

Tabell 26. Föreningens barn- och ungdomsverksamhet (% av alla svarande, N=900-901)

	Helt enig	Ganska enig	Varken enig eller oenig	Ganska oenig	Helt oenig	Vet inte
Min förening har en tydlig beskrivning av hur den bedriver sin barn- och ungdomsverksamhet	38	34	14	6	2	7
Vid större beslut som rör barn- och ungdomsverksamheten klargör min förening alltid vilka konsekvenser detta får ur barnens och ungdomarnas perspektiv	13	24	27	10	4	22

De flesta tränare menar att deras förening har en tydlig beskrivning för hur den bedriver sin barn- och ungdomsverksamhet. Endast drygt en tredjedel delar däremot påståendet att deras förening klargör konsekvenser av större beslut ur ett barn- och ungdomsperspektiv.

Analys

Faktorer som kan bidra till kompetensutveckling och lärande har behandlats i avsnitten "Föreningarnas egenskaper", "Tränarnas egenskaper" och "Tränares uppdrag". I detta kapitel analyserar vi dessa faktorer i relation till tränarnas erfarenheter av kompetensutveckling. Det gör vi med hjälp av redovisar vi resultaten av ett antal statistiska analyser där vi prövar samband mellan å ena sidan tränares formella utbildning, icke-formella utbildning och informella lärande och å andra sidan tränarnas och föreningarnas egenskaper.

Tränares formella utbildning

I detta avsnitt analyserar vi samband mellan tränare som har en formell utbildning med relevans för tränaruppdraget och olika bakgrundsvariabler. Vi börjar med att redovisa vad som utmärker tränare med formell utbildning. Kvinnor har i högre grad än män genomgått en eller flera av de formella utbildningarna med relevans för uppdraget som tränare. Det finns vidare ett starkt positivt samband mellan högre ålder och sannolikheten att man har genomgått någon av de formella utbildningarna. Det finns också ett starkt positivt samband mellan tränarnas utbildningsnivå och sannolikheten att man har genomgått någon av de formella utbildningarna med relevans för tränaruppdraget.

När det gäller relationen mellan formell utbildning och tränarnas idrottsutövande finns det ett starkt positivt samband dem emellan. Vi finner ett liknande samband när vi studerar på vilken nivå som tränarna varit idrottsaktiva. Av de respondenter som tävlar eller har tävlat på internationell nivå har en av fem genomfört en formell utbildning med relevans för uppdraget som tränare, medan en av tio av dem som tävlar på nationell nivå och endast en av tjugo av dem på lägre tävlingsnivå eller helt utan att tävla, har genomfört en motsvarande utbildning.

Vidare, ju längre tränarna varit verksamma som tränare desto större andel av dem har genomfört en formell utbildning. Vi finner ett liknande positivt samband när det gäller hur mycket tid tränarna lägger ner. Ju fler timmar i veckan tränarna är aktiva desto större är sannolikheten att de har en idrottsutbildning från högskola eller universitet.

Det går också att studera relationen mellan olika typer av formell utbildning och målgrupp. De som är tränare för ungdomar har i högre grad än övriga tränare genomgått en idrottsutbildning från högskola eller universitet. Tränare för unga vuxna har i större utsträckning än övriga tränare en allmän pedagogisk utbildning från högskola, universitet eller folkhögskola. Tränare för vuxna har däremot oftare en idrottsutbildning från högskola, universitet eller folkhögskola. Slutligen, tränare för äldre har i högre grad en idrottsutbildning från högskola eller universitet eller en allmän ledarskapsutbildning från högskola, universitet eller folkhögskola. De som är tränare för flickor och kvinnor har i högre grad en allmän pedagogisk utbildning från högskola eller

universitet jämfört med tränare för pojkar och män. Vidare har tränare för personer med fysisk funktionsnedsättning i högre grad en allmän pedagogisk utbildning från högskola eller universitet.

Avslutningsvis finns det ett positivt samband mellan tränare som är aktiva i föreningar med elitinriktad verksamhet och genomförd idrottsutbildning från högskola eller universitet. Föreningar som svarar att de uteslutande använder sig av ideella tränare och ledare, har däremot i lägre grad tränare med en utbildning från högskola eller universitet som är relevant för tränaruppdraget. Det är främst avlönade tränare som har en formell idrottsutbildning.

Tränares icke-formella utbildning

I detta avsnitt analyserar vi samband mellan tränare med en icke-formell utbildning med relevans för tränaruppdraget och olika bakgrundsfaktorer. Det finns endast mindre skillnader mellan män och kvinnor vad det gäller icke-formella utbildningar. Kvinnor har dock i högre grad än män genomfört idrottsutbildning i privat kommersiell regi. Ser vi till ålder har en relativt stor andel av idrottstränarna mellan 30 och 39 år inte deltagit i en icke-formell tränarutbildning. Ju högre tränarnas utbildningsnivå är, desto större andel av dem har genomfört någon fortsättningsutbildning inom idrotten. Även förvärvsarbetande tränare har i högre omfattning genomfört såväl grundutbildning som fortsättningsutbildning än vad tränare som studerar har gjort. Slutligen är andelen tränare som har genomfört en fortsättningsutbildning större i föreningar i urbana områden än i föreningar som verkar utanför urbana områden.

Det finns ett starkt positivt samband mellan vilken nivå som tränarna själva idrottar på och vilken typ av icke-formell tränarutbildning de har genomfört. Tränare som vid något tillfälle har ägnat sig åt tävlingsidrott på internationell och nationell nivå har i betydligt högre grad genomfört en fortsättningsutbildning än tränare som tävlar på lokal nivå. Än starkare är emellertid sambandet mellan hur många gånger i veckan tränarna själva idrottar och sannolikheten att de har genomfört en tränarutbildning; ju oftare de idrottar desto större är sannolikheten att de har genomfört en tränarutbildning.

Det finns vidare (som väntat) ett starkt positivt samband mellan hur många år tränarna har varit verksamma och sannolikheten att de har genomfört en fortsättningskurs. På samma sätt visar det sig att ju fler timmar i veckan tränarna är verksamma, desto större är också andelen som har genomfört en fortsättningskurs. Det finns också ett positivt samband mellan att vara avlönad tränare och att ha deltagit i tränarutbildning; sambandet är särskilt starkt när det gäller fortsättningsutbildning. De som är tränare för barn i förskoleåldern och barn mellan 7 och 12 år har i mindre grad än andra tränare genomfört en tränarutbildning. Vidare har de som tränar pojkar eller män oftare genomfört en icke-formell tränarutbildning än de som tränar flickor eller kvinnor.

Tränare verksamma i idrottsföreningar med elitinriktad verksamhet för vuxna har oftare genomfört en icke-formell tränarutbildning än tränare som är verksamma i föreningar utan elitinriktad verksamhet. Tränare som är verksamma inom idrottsföreningar med särskilda satsningar har i högre grad än andra tränare genomfört en fortsättningsutbildning eller annan utbildning. Slutligen har föreningar som är utsatta för konkurrens om tränare, och där kommun och idrottsaktiva samtidigt ställer krav, i högre grad genomfört icke-formella tränarutbildningar.

Tränares informella lärande

Slutligen analyserar vi samband mellan tränarnas informella lärande och olika bakgrundsfaktorer. Det är mycket små skillnader mellan män och kvinnor vad det gäller att delta i informellt lärande. Vad det gäller ålder finns det däremot stora skillnader. Yngre tränare har i högre utsträckning deltagit i informellt lärande som varat enstaka timmar eller dagar under det senaste året och de har oftare haft en handledare eller mentor. Det finns också ett visst samband mellan huvudsaklig sysselsättning och att delta i olika former av informellt lärande. Tränare som studerar har i högre grad deltagit i kortare utbildningar, utbildningar som ger certifikat eller bevis, och de har oftare haft en handledare. Tränare som är bosatta i en större stad har deltagit i utbildningar och nätverk i högre grad; de har också oftare deltagit i utbildningar som ger certifikat eller bevis.

Det finns ett klart positivt samband mellan hur mycket tränarna själva idrottar och informellt lärande. Sannolikheten att tränare deltagit i seminarier och konferenser eller ingått i nätverk, ökar om de själva idrottar. Ännu starkare är sambandet mellan att ha erfarenhet av elitidrott och att ha deltagit i olika sätt att kvalificera sig som tränare.

Både tränaruppdragets längd och intensitet påverkar sannolikheten att tränarna deltagit i olika former av informellt lärande. Ju längre tränarna har varit verksamma som tränare, desto större är sannolikheten att de har deltagit i olika sätt att kvalificera sig för uppdraget. Detsamma gäller intensitet. Ju fler timmar i veckan de är aktiva, desto högre andel är det som har deltagit i olika sätt att kvalificera sig. På samma sätt visar det sig att avlönade eller arvoderade tränare har deltagit i olika former av informellt lärande i högre grad än ideella tränare. De som är tränare för barn (upp till 12 år) har i mindre utsträckning deltagit i informella sätt att kvalificera sig. Vidare har de som är tränare för personer med funktionsnedsättning eller sjukdomsproblem också i högre grad deltagit i seminarier och nätverk.

Tränare som är verksamma inom föreningar som har särskilda satsningar, idrott för fysiskt inaktiva, idrott för äldre samt idrott för personer med funktionsnedsättning, har i högre grad deltagit i informellt lärande som varat i två dagar eller längre och har i högre utsträckning använt sig av handledare. Slutligen visar det sig att tränare som är verksamma i föreningar som svarat att de aktiva idrottarna har stora förväntningar på tränarnas professionalitet, samt att kommunen förväntar sig att föreningens tränare håller en professionell nivå i högre grad, har deltagit i olika informella kvalificeringsformer.

Avslutning

Undersökningen som presenteras inom ramen för denna rapport visar hur tränare i idrottsföreningar i Sverige förhåller sig till kompetens och lärande i relation till sina uppdrag som tränare. I detta avslutande kapitel sammanfattar vi de empiriska resultaten i relation till rapportens syfte och frågeställningar, diskuterar dem i relation till de teoretiska utgångspunkterna samt pekar på insatser som kan bidra till att uppnå idrottsrörelsens ambitioner.

Centrala resultat

I detta avsnitt redovisar vi undersökningens resultat i relation till de tre frågeställningarna. Vi börjar med den första frågan: "Hur utbildar och kvalificerar sig tränare?" (se framför allt kapitel 5). De empiriska resultaten visar att tränare i svenska idrottsföreningar har en hög utbildningsnivå. Till exempel har var tredje tränare genomgått en idrottsrelaterad formell utbildning på folkhögskola, högskola eller universitet. Till detta kommer att nästan alla tränare har deltagit i icke-formella utbildningar och mer informellt lärande, till exempelvis möten, seminarier och handledning. Vidare visar undersökningen att utbildning ofta är ett krav, att uppdraget som tränare återkommande blir utvärderat samt att var femte tränare har skrivit på ett kontrakt med föreningen.

Den statistiska analysen i relation till hur tränare utbildar och kvalificerar sig visar att det finns ett samband mellan tränaruppdragets karaktär och deltagande i olika former av utbildning och lärande. Exempelvis ökar sannolikheten betydligt för att tränare har genomfört en akademisk utbildning, vidareutbildning eller en fortsättningsutbildning som är relevant för uppdraget, om de varit verksamma i många år och under många timmar i veckan, om de varit avlönade tränare samt tränare inom elitidrott på internationell och nationell nivå. Det finns också en tendens att handledare och mentorer används främst av yngre tränare, tränare som är verksamma under färre timmar i veckan, tränare verksamma i föreningar utan tävlingsinslag samt tränare för äldre och personer med funktionsnedsättning eller sjukdomsproblem.

Vi fortsätter med den andra frågan: "Hur bedömer tränare sina kompetenser?" (se framför allt kapitel 6). Över lag anser tränarna att de har relevanta kompetenser och erfarenheter för att utföra sina nuvarande uppdrag. Detta gäller framför allt inom områden som idrottsgrenens tekniker, pedagogik, metodik och ledarskap. Däremot anger relativt många tränare att de saknar kompetenser inom områden som idrottskador, antidoping, idrottspsykologi, träningsfysiologi och näringsfysiologi. Varannan tränare anger också att kompetenser från nuvarande eller tidigare yrkesarbete samt andra erfarenheter har lika stor betydelse som kompetenser erhållna från idrottsrelevanta utbildningar.

Ett resultat från den statistiska analysen om hur tränarna bedömer sina kompetenser är relationen mellan informellt lärande och kompetenser. Exempelvis anger de flesta

tränare att det lärande som sker genom mötet med andra tränare är betydelsefullt. Vidare anger de tränare som är äldre och som har varit verksamma under längre tid att deras förvärvsarbete har betydelse för tränaruppdraget. Det verkar också finnas ett samband mellan utbildningar och lärande och i vilken mån tränarna uppfattar sig ha den kompetens som krävs. Utbildningar och lärande kan alltså förklara varför idrottstränarna uppfattar sig vara tillräckligt kompetenta för att utföra tränaruppdraget.

Avslutningsvis den tredje frågan: "Vilka attityder har tränarna till idrottens mål och värderingar?" (se framför allt kapitel 7). Det finns genomgående ett stöd bland tränarna för de värderingar och mål som är centrala för idrottsrörelsen. Exempelvis uttrycker tränarna ett stöd för den sociala dimensionen inom idrotten och har en kritisk hållning till inslag av tävling. Många tränare uppvisar en positiv hållning till elitidrott. Vidare är en stor majoritet helt överens om att barnidrotten ska främja att barn provar olika idrotter. Det finns också en stor anslutning till jämställdhets- och delaktighetsidealen. En så stor andel som nästan hälften av alla tränare anser att tränare bör ha lön för sitt arbete.

Sammantaget uppvisar den statistiska analysen när det gäller tränarnas attityder till idrottens mål och värderingar endast ett begränsat antal samband. De samband som går att identifiera rör i stor grad vilka de är tränare för (exempelvis åldersgrupp eller om målgruppen deltar i tävlingar), hur länge de har varit tränare, högre utbildning med relevans för tränaruppdraget och deras personliga egenskaper. Exempelvis anser manliga tränare i högre grad att prestation är viktigare än social gemenskap, och äldre tränare, tränare med annan akademisk utbildning än idrottsvetenskap, tränare i idrott utan tävlingsinslag samt tränare som värderar sina kompetenser mer, delar i högre grad demokratiidealet.

Från den ideella till den professionella tränaren?

Idealet om den ideella tränaren sägs ha förändrats från den tidigare ideellt arbetande och engagerade tränaren till den i dag professionella och kompetenta tränaren. Det verkar också existera krav på att kvaliteten på idrotten ska höjas och att bidragen till det omgivande samhället ska öka. I detta sammanhang ses det som självklart att tränare ska utveckla sin kompetens genom utbildningar och olika former av lärande.

Samtidigt vet vi från tidigare forskning, vilket denna undersökning bekräftar, att de avlönade tränarna hör till undantagen, att formella och icke-formella utbildningar har begränsad påverkan på tränarens lärande och praktik samt att det kan vara svårt att från ett centralt håll styra de självständiga idrottsföreningarna (t.ex. Ibsen, 2014; Segnestam Larsson, 2014). När idrottsrörelsen använder utbildning och lärande blir det också ett sätt att styra och påverka den stora gruppen av ideellt arbetande och engagerande tränare.

I kontrast mot de ideella tränarnas betydelse och idrottsrörelsens ambitioner med att styra genom utbildningar och lärande, ser vi i denna rapport olika resultat som skulle kunna peka på att idealet om den professionella och kompetenta tränaren kan förstärkas ytterligare. För det första ser vi en skillnad mellan olika idrottsföreningar och hur de förhåller sig till utbildning och lärande. Exempelvis har de föreningar som är utsatta för konkurrens om tränare och som säger att kommunen och de idrottsaktiva ställer krav på dem, i högre grad genomfört tränarutbildningar.

Detsamma gäller för föreningar där de aktiva idrottarna och kommunen har stora förväntningar på tränarnas professionalitet. Fram träder en typ av idrottsförening som i högre grad konkurrerar med andra aktörer, som är inriktade på elitidrott, där de aktiva och omgivningen har höga förväntningar och krav på organisationen, och som i högre grad än andra föreningar erbjuder sina tränare formella och icke-formella utbildningar.

För det andra tyder resultaten från föreliggande studie på att det är en grupp av tränare som i högre grad än andra tränare har tagit del av formella och icke-formella utbildningar. Det är en intensivt engagerad och professionell grupp som tonar fram i analyserna. Det handlar exempelvis om avlönade tränare som varit verksamma länge och som gör insatser under fler timmar i veckan än andra. Vidare har de ägnat sig åt tävlingsidrott på internationell och nationell nivå och är verksamma som tränare inom föreningar med elitinriktning. Det finns förstås fler faktorer som påverkar sannolikheten att tränare har genomgått olika former av utbildningar, men ovan nämnda faktorer återkommer i materialet.

Med andra ord är det alltså inte främst den stora breda gruppen tränare som lägger mindre tid på tränaruppdraget och ideella ledare, aktiva inom bredd- eller motionsidrott, som har genomgått formella och icke-formella utbildningar. Däremot har den breda gruppen i större utsträckning deltagit i olika former av informellt lärande, som till exempelvis det lärande som sker i föreningsmöten, nätverk, seminarier eller via handledning.

I detta sammanhang är det viktigt att understryka de statistiska analysernas begränsningar. Med hjälp av logistiska regressionsanalyser kan vi visa vilka bakgrundsvariabler som samvarierar med det vi önskat undersöka. De statistiska analyserna kan dock inte ange vad som är orsak till vad. Det kan alltså lika gärna vara så att den som har varit tränare länge är mer benägen att gå en utbildning som att den som har gått en utbildning stannar kvar som tränare under längre tid. Denna omständighet gör att våra resultat snarare lämpar sig för en vidare diskussion än för definitiva slutsatser.

Med denna brasklapp vill vi dock lyfta fram hur idrottsrörelsens intresse för kompetens och lärande riskerar att ytterligare förstärka tendenser till elitinriktade föreningar med professionella och avlönade tränare snarare än att stödja ideellt arbetande och engagerade tränare i föreningar med begränsade resurser. Detta gäller speciellt initiativ att utveckla och stärka formella och icke-formella utbildningar snarare än att verka för det informella lärande som sker i möten, seminarier och handledning.

Idrottsrörelsens prioriteringar står i kontrast till vissa av undersökningens resultat liksom till tidigare forskning som visar att tränare i första hand utvecklar sin kompetens genom erfarenhet och genom att studera och lära av andra tränare, alltså informellt lärande. I förlängningen finns det en risk att krav på att tränarna skall genomgå formella och icke-formella tränarutbildningar i kombination med ett fokus på elitinriktade föreningar och professionella tränare kan komma i konflikt med den ideella tränaren som med sitt engagemang bidrar till en inkluderande idrott, det lokala föreningslivet och det omkringliggande samhället.

Rekommendationer

Med utgångspunkt i undersökningens resultat och utfästelser om att idrotten med hjälp av kompetens och lärande ska bemäktiga ideellt arbetande och engagerade tränare i föreningar med begränsade resurser, mejslar vi i denna avslutande del fram ett antal förslag till hur Riksidrottsförbundet och de självständiga idrottsföreningarna ytterligare skulle kunna stärka tränares kompetens i relation till deras uppdrag som tränare.

Verka för att utjämna skillnader mellan och stödja olika grupper av tränare

Vi ser resultat i undersökningen som tyder på att det är en speciell grupp av tränare som i högre grad än andra tränare har tagit del av formella och icke-formella utbildningar. Det handlar exempelvis om avlönade tränare som varit verksamma länge och som gör insatser under fler timmar i veckan än andra. Vidare har de ägnat sig oftare än andra åt tävlingsidrott på internationell och nationell nivå och är verksamma inom föreningar med elitinriktning. Formella och icke-formella utbildningar når inte i samma grad den stora gruppen av mindre aktiva och ideella ledare som är engagerade inom bredd- eller motionsidrott.

Vi rekommenderar därför att Riksidrottsförbundet och de självständiga idrottsföreningarna ska verka för att utjämna skillnader mellan och stödja olika grupper av tränare. Detta kan åstadkommas genom att för det första rikta speciella insatser mot ideella tränare, tränare som varit verksamma en kortare tid samt tränare som gör insatser under färre timmar i veckan. Vi tror också att formella och icke-formella utbildningar måste skraddarsys för denna grupp av tränare och anpassas när det gäller utformning, tidsåtgång samt geografisk ort.

Främja det informella lärandet

Tidigare forskning och resultat från denna studie visar att tränare i första hand utvecklar sin kompetens genom erfarenhet och genom att studera och lära av andra tränare. Till detta kommer att formella och icke-formella utbildningar har begränsad påverkan på tränares lärande och praktik. Det informella lärandet rimmar också väl med självständiga föreningar och en stor grupp av tränare som arbetar ideellt.

Det blir därför enkelt för oss att rekommendera att Riksidrottsförbundet och de självständiga idrottsföreningarna ska främja det informella lärandet. I huvudsak handlar detta om att anordna och uppmuntra till medverkan i föreningsmöten, nätverk, seminarier eller handledning som har relevans för uppdraget som tränare.

Underlätta idrottsrelevant utbildning för tränare för barn

Undersökningen visar att det i första hand är tränare för unga (13–20 år) och vuxna som har genomgått en idrottsrelevant, formell utbildning. Tränare för barn i förskoleåldern och för barn mellan 7 och 12 år har i lägre grad än andra genomfört en idrottsrelevant utbildning.

Vi rekommenderar därför att Riksidrottsförbundet och de självständiga idrottsföreningarna ska verka för att underlätta idrottsrelevant utbildning för tränare för barn. I likhet med den första rekommendationen tror vi att detta handlar om att rikta speciella insatser mot denna grupp av tränare, att utbildningarna bör skraddarsys och anpassas.

Uppmärksamma betydelsen av andra kompetenser och färdigheter

Undersökningen visar att tränarna i lika hög grad som formell och icke-formell utbildning värdesätter andra kompetenser och färdigheter för sina uppdrag som tränare. Detta gäller exempelvis kompetenser och erfarenheter införskaffade från nuvarande eller tidigare yrkesarbete eller informellt lärande.

Även här bör Riksidrottsförbundet och de självständiga idrottsföreningarna i högre grad främja och uppmuntra att tränare införskaffar sig andra kompetenser och färdigheter, exempelvis genom medverkan i föreningsmöten, nätverk, seminarier eller handledning som har relevans för uppdraget som tränare. Men det handlar också om att idrottsrörelsen bör värdera och bejaka andra kompetenser och färdigheter vid tillsättning och kompetensutveckling av tränare.

Erbjud lärande inom specifika kompetensområden

De flesta tränare i denna undersökning anger att de inte har den kompetens som krävs inom områden som idrottsskador och antidoping. Vidare anger relativt många tränare att de saknar kompetenser inom områden som idrottspsykologi, träningsfysiologi och träningslära samt kost och näringsfysiologi. Riksidrottsförbundet och de självständiga idrottsföreningarna bör därför erbjuda möjligheter till lärande inom dessa specifika kompetensområden.

Litteraturförteckning

- Christensen, M. K. (2011). Problembaseret läring. I L. F. Thing & Wagner, U. (red.), Grundbog i idrætspsykologi, Danmark: Munksgaard, s. 146–156.
- Ellström, P-E. (1997). Kompetens, utbildning och lärande i arbetslivet. Problem, begrepp och teoretiska perspektiv. Stockholm: Publica.
- von Essen, J. (2008). *Om det ideella arbetets betydelse. En studie om människors livsåskådningar* (diss.). Uppsala: Uppsala Universitet.
- Ibsen, B. (2014). Uddannelse og kvalificering i det frivillige arbejde. I L. S. Henriksen & T. Fridberg (red.), Den frivillige indsats i Danmark. Socialforskningsinstituttet.
- Johansson, G. (1997). *Möta HIV, möta sig själv. En studie av arbetet vid Stiftelsen Noaks Ark-Röda korset*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola.
- Johansson, S. (2005). Kommunalt stöd till sociala ideella organisationer: omfattning, utveckling och former. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Jørgensen, P. S. (2001). Competence – overvejelser over et begreb. Nordisk Psykologi, 53(3).
- Karpatschof, B. (1998). Competence – en introduktion. Psyke & Logos, 19, 353–358.
- Koch-Nielsen, I., Henriksen, L. S., Fridberg, T. & Rosdahl, D. (2005). Frivilligt arbejde. Den frivillige indsats i Danmark. Socialforskningsinstituttet, 05:20.
- Lave, J. & Wenger, E. (1991). Situated learning. Legitimate peripheral participation. Cambridge University Press.
- Lorentzen, H. (2001). Frivillighet i forandring. I L. S. Henriksen & B. Ibsen (red.), Frivillighedens udfordringer. Nordisk forskning om frivilligt arbejde og frivillige organisationer. Odense Universitetsforlag.
- Lorentzen, H. (2004). Fellesskapets fundament. Sivilsamfunnet og individualismen. Senter for forskning på sivilsamfunn & frivillig sektor. Oslo: Institutt for Samfunnsforskning.
- Niss, M. (1999). Competence og uddannelsesbeskrivelse. Uddannelse, 9/99. Undervisningsministeriet.
- Norberg, J. R. & Redelius, K. (2012). Idrotten och Kommersen. Marknaden som hot eller möjlighet? I F. Wijkström (red.) *Civilsamhället i samhällskontraktet. En antologi om vad som står på spel*. Stockholm: European Civil Society Press.
- Pettersen, R.C. (2001): Problembaseret læring – for elever, studerende og lærere. Frederikshavn: Dafolo.
- Segnestam Larsson, O. (2014). Förtroendevalda i stormens öga. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Svedberg, L., von Essen, J. & Jegermalm, M. (2010). Svenskarnas engagemang är större än någonsin. Insatser i och utanför föreningslivet. Rapport till Regeringskansliet 2010. Ersta Sköndal högskola.
- Wahlgren, B. (2009): Transfer mellem uddannelse og arbejde, København, Nationalt Center for Kompetenceudvikling.
- Wijkström, F. & Einarsson, T. (2006). Från nationalstat till näringsliv? Det civila samhällets organisationsliv i förändring. Stockholm: EFI.

Bilaga: Metod och design

Studien genomfördes i fem steg. I det första steget identifierades 100 idrottsföreningar i ett strategiskt urval. Syftet med detta strategiska urval var att uppnå en stor variation bland de medverkande idrottsföreningarna. Följande fyra kriterier utgjorde grunden för vårt strategiska urval:

- **Idrottsspecifika egenskaper.** Urvalet tog hänsyn till ett antal egenskaper som kan tänkas ha betydelse för tränarnas bedömningar av sina kompetenser. Dessa egenskaper inkluderade inslag av tävling, lagidrott kontra individuell idrott samt om det var fråga om elitidrott.
- **Graden av professionalisering.** Urvalet tog även hänsyn till i vilken grad det är angivet vad en tränare ska kunna. Studien omfattar därför både idrottsgrenar/förbund där det finns en stark och utbyggd fortbildning av tränare, och idrottsgrenar/förbund där fortbildning av tränare är mindre framträdande.
- **Extern press på idrottsföreningen.** Ett tredje kriterium rör förekomsten av konkurrens från kommersiella aktörer samt förväntningar från den offentliga sektorn. Hög extern press förväntas påverka kraven på tränarnas kompetens.
- **Medlemssammansättning.** Medlemmarnas demografi förväntas påverka kraven på tränarnas kompetens.

I analysen av de empiriska resultaten undersökte vi också andra faktorer som kan tänkas påverka tränarnas bedömning av sina kompetenser, inklusive föreningssammanhanget (t.ex. storlek och geografisk hemvist) och tränarnas demografiska egenskaper (som kön och ålder). Med hjälp av de fyra kriterierna valde vi ut tio idrottsgrenar (se tabell nedan).

Bilaga tabell 1. Idrottsgrenarnas egenskaper

	Lagidrott eller individuell idrott	Tävlingsorienterad (T) eller motionsorienterad (M)	Nivå av professionalisering	Nivå av extern press	Medlemssammansättning
Fotboll	Lag	T	Hög för div. 1 och uppåt. Låg för barn- och ungdom	Låg	Blandad
Innebandy	Lag	T	Låg	Låg	Blandad, men i lägre grad än fotboll
Ishockey	Lag	T	Hög	Låg	Homogen: Majoritet pojkar, etniskt svenska, hög socioekon. position
Basket	Lag	T		Låg	Hög etnisk Könsjämn
Tennis	Individuell	T + M	Hög	Ökande	Hög socioekon. Kön: ca 70 % män svensk och utländsk bakgrund blandat
Längdåkning	Individuell	T + M	Hög	Låg	Blandad Låg andel utländsk bakgrund
Friidrott (inte Friskis & Svettis)	Individuell	T + M	Låg	Hög för löpargrenarna, låg för övriga.	Kön: knappt 40 % män (men det inkluderar Friskis& Svettis)
Golf	Individuell	M + T	Hög	Pay and play-verksamhet, i övrigt låg	Hög socio. Ca 70 % män Låg andel utländsk bakgrund
Gymnastik	Individuell	M + T	Hög	Hög	Framför allt kvinnor Låg andel utländsk bakgrund Blandad socio.
Karate	Individuell	T			Hög etnisk

Det operationella föreningsurvalet genomfördes av Riksidrottsförbundet baserat på de tio idrottsgrenarna. För varje idrottsgren eftersträvades en variation mellan följande tre punkter:

- Föreningarnas storlek, med en jämn fördelning mellan små föreningar (under 50 medlemmar), mellanstora föreningar (50–199 medlemmar) och stora föreningar (200 eller fler medlemmar).
- Föreningens geografiska placering, med en jämn fördelning av de utvalda föreningarna mellan en hög, medel och låg grad av urbanisering.
- Föreningens elitorientering, med en jämn fördelning mellan föreningar som har elitidrott och föreningar som enbart sysslar med bredd- och motionsidrott.

I det andra steget kontaktades de utvalda föreningarna. Först fick de ett e-brev med information om studien och inbjudan om att delta. Därefter blev föreningarna kontaktade per telefon. Föreningar som avböjde att delta ersattes av en annan förening med motsvarande egenskaper. Efter ett omfattande arbete med att rekrytera idrottsföreningar till studien lyckades vi till slut få medgivande om medverkan från 99 föreningar. Av dessa var det enbart 87 föreningar som besvarade den så kallade föreningsenkäten (se nedan). Föreningsenkäten besvarades i första hand av en tränare eller en annan person, därefter i fallande ordning av en ordförande, en administratör eller en styrelseledamot. I kontrast till ambitionen om en jämn fördelning mellan de tio olika idrottsgrenarna blev utfallet skevt i denna dimension (se tabellen nedan).

Bilaga tabell 2. Antalet medverkande föreningar per idrottsgren

Basket	2
Fotboll	8
Friidrott	14
Golf	9
Gymnastik	14
Innebandy	10
Ishockey	6
Karate	4
Längdåkning	10
Tennis	8
Annan idrott	2
Totalt	87

Vidare var det 77 föreningar som skickade in information om tränarnas namn och e-postadresser. Det senare har medfört att antalet föreningar och tränare inom idrotterna karate, golf och tennis är jämförelsevis få.

I studiens tredje steg mottog deltagande idrottsföreningar en enkät med ett antal frågor om en rad förhållanden gällande föreningen. Enkäten innehöll frågor om föreningens mål, idrottsaktiviteter och andra aktiviteter, deltagande i utvecklingsprojekt, samarbete med den offentliga sektorn, antal medlemmar och medlemssammansättning samt organisering. Syftet med enkäten var att få kunskap om föreningssammanhanget. Vidare uppmanades föreningarna att skicka namn, funktionsbeskrivning och e-postadresser på idrottsföreningens samtliga tränare – både de som var avlönade och de som arbetade ideellt.

I det fjärde steget skickades en enkät ut till alla tränare i de medverkande föreningarna. Enkäten inkluderade frågor om:

- Tränarnas kön, ålder, utbildningsnivå och sysselsättning.
- Tränarnas uppdrag.
- Hur tränarna har kvalificerat sig för uppdraget som tränare.
- Vilka kompetenser och erfarenheter som tränarna anser har betydelse för uppdraget.
- Hur tränarna förhåller sig till idrottens dominerande värderingar.

Enkäten skickades till 2 402 tränare och besvarades helt eller delvis av 1 072 tränare, vilket ger en svarsprocent om 45 procent. Om man inte inkluderar de tränare som föll bort på grund av felaktiga e-postadresser, var nettopopulationen 2 333 tränare, och av dessa har 46 procent besvarat enkäten. Svarsfrekvensen var dock inte jämnt fördelad i de olika idrotterna. Basket- och golftränare svarade i högre utsträckning medan innebandy- och ishockeytränare svarade i lägre utsträckning. Det absoluta antalet tränarsvar var mycket lågt inom idrotterna golf, tennis och karate av tidigare angivna skäl.

Bilaga tabell 3. Svartsfrekvens (% av alla svarande inom varje idrott och totalt)

	Besvarad enkät	Internt bortfall	Bortfall	Utanför nettopopulationen	Antal skickade enkäter
Basket	51	10	38	1	77
Fotboll	33	8	56	3	409
Friidrott	39	6	51	3	343
Golf	60	0	40	0	20
Gymnastik	40	9	49	1	625
Innebandy	36	4	57	4	674
Ishockey	28	12	55	4	141
Karate	46	8	46	0	13
Längdåkning	44	8	46	2	89
Tennis	46	9	36	9	11
Totalt	38	7	52	3	2 402

I det femte steget analyserades svaren på de två enkäterna. Data från tränarens svar på frågeformuläret är kopplade till data från den förening som den enskilda tränaren är tränare i. Därefter gjordes dataanalysen i tre steg. Det första steget var att sammanställa fördelningen av svaren på varje fråga. I det andra steget undersöktes de bivariata relationerna mellan de beroende variablerna (tränarutbildning, tränarkompetenser och tränarattityder) och de oberoende, förklarande variablerna (tränarbakgrund, idrottsgren, föreningsegenskaper och tränaruppdrag). I det tredje steget av analysen undersöktes de statistiska korrelationerna mellan undersökningens beroende variabler (tränarens formella utbildning, icke-formella utbildning och informella lärande) och undersökningens oberoende, förklarande variabler (kön, ålder, formella utbildningsnivå, idrottsutövande, tränaruppdrag etc.). Den statistiska metoden som användes var multipel, icke-linjär regressionsanalys som kontrollerar för korrelationen mellan de oberoende variablerna. Analysen innehåller bara resultat där signifikansnivån för det statistiska resultatet är under 0,05, det vill säga att den statistiska

osäkerheten för det statistiska sammanhanget som hittats ligger under 5 procent. Tabellerna för de statistiska analyserna redovisas inte i rapporten.

Man kan ifrågasätta hur representativ undersökningen är, det vill säga om resultaten av studien kan sägas vara giltiga för alla idrottsföreningar i Sverige. För det första är valet av idrottsföreningar för undersökningen inte representativt för svenska idrottsföreningar. Trots att studien omfattar 77 mycket olika idrottsföreningar, motsvarar fördelningen av dessa idrottsföreningar inte distributionen av idrottsföreningar i Sverige. Detta var dock inte syftet med studien. Urvalet syftar istället till att inkludera olika typer av idrottsföreningar utvalda på grundval av ett antal kriterier som vi antagit hade betydelse för tränarnas kompetens och attityder.

Det största representativitetsproblemet har därför varit om de valda idrottsföreningarna, till exempel inom de olika sporterna, är representativa för denna typ av idrottsförening. För att försäkra sig om en bättre representativitet skulle studien kunnat ha inkluderat många fler idrottsföreningar.

Det andra representativitetsproblemet är svarfrekvensen. 46 procent av tränarna från de utvalda idrottsföreningarna svarade på frågeformuläret. Det anses idag som en acceptabel svarsfrekvens, eftersom det i allmänhet har varit mycket svårt att få folk att svara på enkäter, och i jämförelse med liknande studier där samma process används, är det tillfredsställande. Även om det var önskvärt med en högre svarsfrekvens är det nu svårt att få mer än hälften av en undersökningspopulation att svara. Det kan delvis kompenseras av ett stort antal svar (ett stort N), som vi har i denna studie (1 072). Emellertid kan bortfallet vara ett problem av två skäl. För det första varierar viljan att svara på enkäter mellan exempelvis unga och gamla och mellan kvinnor och män, och undersökningen visar att det finns skillnader i deltagande i kurser, attityder med mera mellan unga och äldre och mellan kvinnor och män. För det andra finns det en risk att de som svarar skiljer sig från dem som inte svarar. De har kanske deltagit mer i kurser och utbildning. Vi kan därför inte utesluta att den andel av tränare som har avslutat en kurs eller deltagit i någon form av tränarutbildning är något högre i denna studie än bland alla idrottstränare.

Även om det i princip inte är en representativ undersökning visar studien att idrotts- och föreningstyp inte är avgörande för hur man svarar frågorna. Det är i stor utsträckning den individuella nivån (ålder, kön, idrottsbakgrund, tränarerfarenhet etc.) som påverkar deltagande i kurser etc., kompetensbedömning och attityder för träning och idrott. Därför kan det antas att resultaten av studien är relativt nära det resultat som skulle erhållas om ett representativt urval av tränare i svenska idrottsföreningar hade besvarat frågeformuläret.

Riksidrottsförbundet

Idrottens Hus, Box 11016, 100 61 Stockholm | Tel: 08 - 699 60 00
E-post: riksidrottsforbundet@rf.se | Hemsida: www.rf.se